

พราหมณ์และศาสนาพราหมณ์ในประเทศไทย ข้อมูลจากประวัติศาสตร์และโบราณคดี

กล่าวนำ

ดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยานี้ แต่ก่อนเคยเป็นที่อาศัยของชาวมอญ ผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมแบบทวารวดีมาตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ 12 ครั้นต่อมาเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 16 ชนชาติขอมก็ได้เข้ามาตั้งอยู่ที่เมืองละโว้ (ลพบุรี) และได้ขยายอำนาจไปจนถึงเขตแดนของอาณาจักรศรีวิชัย (ลำพูน) ในราวพุทธศตวรรษที่ 17

สำหรับชนชาติไทยนั้น ได้เริ่มเข้ามามีบทบาทในประวัติศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 16 จากหลักฐานที่มีการเล่าถึงเชลยศึกชาวสยามอยู่ในจารึกของชนชาติจามที่ปราสาทพนนคร ที่เมืองญาดรงประเทศเวียดนาม และในราวพุทธศตวรรษที่ 17 ในภาพสลักบนผนังระเบียงทิศใต้ของปราสาทนครวัด ที่ปรากฏภาพกลุ่มนักรบ ซึ่งแต่งตัวแตกต่างไปจากกองทหารเขมร มีจารึกสั้น ๆ 2 แห่ง ระบุว่ากลุ่มนักรบนี้ คือ ชาวสยาม¹

ในราวพุทธศตวรรษที่ 18 ชนชาติไทยซึ่งได้ตั้งหลักแหล่งเป็นเวลานานแล้ว บริเวณแม่น้ำเจ้าพระยาตอนกลาง ที่ซึ่งมีร่องรอยของขอมปรากฏอยู่ที่เมืองสุโขทัยและศรีสัชนาลัย หรือสวรรคโลก มาแต่ก่อน ได้ทำการยึดอำนาจจากขอม และตั้งตนเป็นอิสระได้ในที่สุด ในราวตอนปลายพุทธศตวรรษที่ 18

สำหรับพราหมณ์และศาสนาพราหมณ์นั้น ได้เข้ามาอิทธิพลในดินแดนประเทศไทยก่อนหน้าทีไทยจะสร้างตนเป็นปึกแผ่น เดิมอาณาจักรแถบนี้มีกลุ่มชน 2 ชนชาติ คือ ขอม(เขมร)โบราณ กับมอญโบราณ ผลัดกันเรืองอำนาจ และในสมัยนั้นอารยธรรมวัฒนธรรมอินเดียก็ได้แพร่หลายเข้ามาในดินแดนนี้แล้ว พวกพราหมณ์นำศาสนาพราหมณ์เข้ามาผู้ใดมีความรู้สูงก็มักจะได้มาเป็นพราหมณ์ปุโรหิตเป็นที่ปรึกษาประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ พราหมณ์บางคนก็ได้เป็นพระมหाराชครูในราชสำนัก² โดยทางภาคกลางของประเทศไทยนั้น ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลศาสนาพราหมณ์โดยผ่านเข้ามาทางเขมร ซึ่งมีอิทธิพลทั้งทางการเมืองและทางศิลปะอยู่ในดินแดนแถบนี้มาก่อน เขมรนั้นได้รับอิทธิพลอินเดียตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 6 (อาณาจักรพูนัน) อิทธิพลศาสนาพราหมณ์จากเขมรได้ครอบคลุมทั้งบริเวณภาค

¹ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, เอเชียประวัติศาสตร์ภาคเนย์ ถึง พ.ศ. 2000 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2522), หน้า 225-226. คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย

² พระยาอนุমানราชธอน, เรื่องแหลมอินโดจีนสมัยโบราณ, (พระนคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2515), หน้า 164.

ตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลางของไทย ดังปรากฏหลักฐานจากศิลปะและสถาปัตยกรรมที่กระจายอยู่ทั่วไป ตั้งแต่จังหวัดลพบุรีขึ้นไปทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น ปราสาทเขาพนมรุ้ง ปราสาทหินพิมาย เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันวัฒนธรรมแบบทวารวดีกำลังเจริญอยู่ทางภาคกลางราวพุทธศตวรรษที่ 12 - 16 โดยได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะแบบคุปตะในประเทศอินเดีย สำหรับทางภาคใต้นั้น ตั้งแต่เขตราชนบุรีลงไปก็ได้รับอิทธิพลอินเดียเช่นกัน มีหลักฐานทางโบราณคดีที่พิสูจน์ให้เห็นว่า ได้รับอิทธิพลจากอินเดียโดยตรงตั้งแต่พุทธศตวรรษ 7-8 และมีความชัดเจนขึ้นเมื่อพุทธศตวรรษที่ 12 กล่าวคือ พบเทวรูปสมัยอยุธยาที่เจริญรุ่งเรืองในช่วงเวลาดังกล่าว และจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้บันทึกไว้ว่า ประมาณปีพุทธศักราช 303 มีคณาจารย์พราหมณ์ที่ติดตามพระโศคนเถระและพระอุตรเถระ ศาสนทูตของพระเจ้าอโศกมหาราช เข้ามาเผยแพร่ศาสนายังดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งเชื่อว่าจุดแรกที่ประดิษฐานศาสนาว่าน่าจะเป็นเมืองนครปฐมของไทย ถึงแม้ว่าจะยังระบุชัดไม่ได้ว่าศาสนาพราหมณ์เข้ามาสู่ประเทศไทยครั้งแรกเมื่อใด แต่ก็เป็นที่เชื่อถือได้ว่า อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์เข้ามาในระยะเวลาใกล้เคียงกับศาสนาพุทธนิกายมหายานอย่างแน่นอน เพราะในการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีตามเทวสถาน ปราสาทต่างๆนั้น จะพบพระพุทธรูปบูชาตามคติพุทธฝ่ายมหายานอยู่ในบริเวณเดียวกัน

ศาสนาพราหมณ์นั้นคงนับถือนับถือกันแต่เพียงชนชั้นสูง และสถาบันกษัตริย์ก็ยอมรับพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ ส่วนประชาชนคงจะนับถือทั้งพุทธศาสนา หรืออาจจะนับถือทั้งพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ เพราะชาวพื้นเมืองยังมีความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับผีสงเทวดาซึ่งเข้ากันได้ดี กับการนับถือพระเป็นเจ้าของพราหมณ์

จากหลักฐานทางเอกสาร ซึ่งหมายถึงหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรบันทึกเรื่องราวต่างๆ ไม่ว่าจะปรากฏในรูปของศิลาจารึก จารึก ดำเนินจดหมายเหตุหรือพงศาวดารต่างๆ เป็นต้น ถ้าหลักฐานทางเอกสารสมัยก่อนที่ไทยจะเข้าครอบครองดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน เราอาจศึกษาได้จากศิลาจารึกเป็นส่วนใหญ่ จารึกเหล่านี้โดยมากใช้อักษรอินเดียโบราณ เช่น อักษรพราหมี อักษรเทวนาครี อักษรอินเดียสมัยปัลลวะ เป็นต้น ต่อมาจึงปรากฏมีอักษรขอม อักษรมอญโบราณ และอักษรไทยในสมัยหลัง (ราวพุทธศตวรรษที่ 19) ภาษาที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นภาษาบาลี สันสกฤต มอญ เขมร และไทย

จากการศึกษาจารึกที่มีอยู่ในสมัยก่อนรัฐไทย ซึ่งกรมศิลปากรได้รวบรวมไว้ในประชุมศิลาจารึกภาคต่าง ๆ เช่น ประชุมจารึกภาคที่ 2 จารึกทวารวดี ศรีวิชัย ละโว้ ได้กล่าวถึงร่องรอยศาสนาพราหมณ์ที่ปรากฏอยู่ในดินแดนนี้ ทั้งที่เนื่องในไศวนิกาย และไวษณพนิกาย ส่วนจารึกที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้นก็รับอิทธิพลศาสนาพราหมณ์มาจากเขมร สำหรับการเข้ามาเผยแพร่ศาสนาพราหมณ์ในสังคมไทย ได้ปรากฏหลักฐานอันแสดงถึงอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ตั้งแต่อดีตจนมาถึงปัจจุบันดังนี้

สมัยสุโขทัย (พุทธศตวรรษที่ 19-20)

ในสมัยสุโขทัย ก่อนที่พ่อขุนบางกลางหาวจะตั้งสุโขทัยเป็นราชธานีนั้น วัฒนธรรมอินเดียได้แพร่หลายมาสู่สุโขทัยโดยรับมาจากมอญและเขมรอีกทีหนึ่ง³ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านศาสนา ที่เข้ามาอย่างแพร่หลาย กษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงทรงเอาพระทัยใส่ทำนุบำรุงบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง ทั้งทางด้าน การปกครองและวัฒนธรรมความเป็นอยู่ ทรงสนพระทัยในการศาสนาทั้งพระพุทธศาสนาที่เพิ่งรับเอาลัทธิลังกาวงศ์เข้ามาซึ่งได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลาย เห็นได้จากศิลาจารึกสมัยกรุงสุโขทัย ทำให้เราทราบว่าราชสำนักและชาวเมืองสุโขทัยนับถือพุทธศาสนา ดังข้อความที่ว่า

“... พ่อขุนรามคำแหงเข้าเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ชาวเจ้า ท่วยบ่าวท่วยนาง ลูกขุนลูกเจ้า ทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งผู้หญิงผู้ชาย ฝูงท่วยมีศรัทธาในพระพุทธรูปทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน...”⁴

แต่ในขณะเดียวกัน กษัตริย์พระร่วงทุกพระองค์ก็ทรงเอาพระทัยใส่ในศาสนาพราหมณ์ด้วย เนื่องจากศาสนาพราหมณ์นั้นมีส่วนใหญ่ส่งเสริมในการปกครอง ในราชสำนักยังมีหลักฐานว่าพระเจ้าลิไททรงแต่งตั้งพราหมณ์มีตำแหน่งพระศรีมโหสถ พระมหาราชครูเป็นปุโรหิต เพื่อถวายปรึกษาราชการต่าง ๆ ถวายความรู้วิทยานักรบ และวิทยาการของกษัตริย์ มีการประกอบพิธีกรรมตามพระเวท⁵ ยังปรากฏพิธีที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ทางศาสนาพราหมณ์อีกด้วย เช่น พิธีราชาภิเษกพ่อขุนอินทราทิตย์ ดังศิลาจารึกวัดศรีชุม ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 31-32 จารึกไว้ว่า “...พ่อขุนผาเมืองจึงอภิเษกพ่อขุนบางกลางหาวเจ้าเมืองสุโขไทย ในทั้งชีวิตนแกพระสหายรยกศรีอินทราทิตย์...”⁶

จากจารึกสุโขทัย และในศิลาจารึกวัดป่ามะม่วงภาษาเขมรด้านที่ 1 (พ.ศ. 1904) ที่ได้กล่าวถึงการปราบดาภิเษกและบรมราชาภิเษกพระยาลิไทเมื่อ พ.ศ. 1840 และในเรื่องเดียวกันนี้ จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับหลักศิลาจารึกสุโขทัย พบว่าศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 4 (ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง) มีเนื้อหา กล่าวสรรเสริญถึงพระปรีชาสามารถของพระเจ้าลิไท กษัตริย์ลำดับที่ 6 แห่งราชวงศ์พระร่วงแห่งกรุงสุโขทัย และจากข้อความศิลาจารึกหลักที่ 4 ด้านที่ 2 ก็ได้กล่าวถึงบรรดาพราหมณ์ที่มีอยู่ในสมัยนั้น

³ วิไลเลขา บุรณศิริ, *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 1* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แพรวพิตยา, 2532), หน้า 148 .

⁴ *ศิลาจารึกสุโขทัย*, หลักที่ 1 ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 9-13.

⁵ องค์การศาสนาพราหมณ์-ฮินดู, *ประวัติและหลักธรรมศาสนาพราหมณ์ฮินดู* (พระนคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2525), พิมพ์เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ในความอุปถัมภ์ของกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, หน้า 16-17.

⁶ ยอซอร์ เซเดส์ (ซาร์และแปล), *ประชุมจารึกสยามภาคที่ 1 จารึกสุโขทัย* (พระนคร: หอพระสมุดวชิรญาณ, 2463), หน้า 65.

เช่นกัน ดังปรากฏอยู่ในข้อความบรรทัดที่ 2 ที่ว่า “...โดยพราหมณ์ ตาบส สมเด็จพระ บพิตร ทรงประกาศ เพท.....” และจากบทแปลในหน้า 226 ก็ได้จารึกไว้ว่า

“...พระองค์ทรงเล่าเรียนพระพุทธวจนะไตรปิฎกธรรมช้านานาญ พระสูตร พระวินัย พระอภิธรรม โดยโลกาจารย์ ทรงทรมานพระองค์สั่งสอนยุติพราหมณ์คปสวี่...”⁷

นอกจากนี้เราอาจเห็นร่องรอยการนับถือบูชาพระอิศวร พระวิษณุ และเทพองค์อื่น ๆ ด้วย ดังเช่นที่ ยอร์ช เซเดส์ และสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาปวเรศวริยาลังกรณ์ ได้แปลข้อความภาษาเขมรจากศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง อักษรขอมภาษาเขมรจังหวัดสุโขทัย (หลักที่ 4) มีรายละเอียดดังนี้

(ยอร์ช เซเดส์) : ด้านที่ 1 ในตอนต้นกล่าวถึงเรื่องพระญาภาไทยพระยาเลอไท เสด็จออกจากเมืองศรีสัชชนาลัยไปปราบจลาจลในเมืองสุโขทัยเมื่อ พ.ศ. 1269 (พ.ศ. 1890) ที่เกิดจลาจลนั้นจะเป็นด้วยเหตุพระญาเลอไทยพระชนกเพ็งสิ้นพระชนม์ ครั้งนั้นเมื่อได้เมืองแล้ว พระญาภาไทยได้ทำพระราชพิธีราชาภิเษกในกรุงสุโขทัย

ตอนที่ 2 เป็นคำขอพระเกียรติของพระญาภาไทยธรรมราชา ตอนนี้นำรูดเสียมแต่สันนิษฐานได้บ้าง เพราะในศิลาจารึกภาษาไทย (หลักที่ 5) มีเนื้อความอย่างเดียวกันข้างสุดท้ายด้านที่ 1 กล่าวเรื่องการสร้างเทวรูปประดิษฐานรูปพระอิศวร พระนารายณ์ พระ(ค.ณศ) ในเทวาลัยมหาเกษตรที่ป่ามะม่วง⁸ ส่วนกรมพระยาปวเรศวริยาลังกรณ์ทรงแปลได้ความดังนี้

“...แล้วทรงหล่อรูปพระศรีอารียพระองค์หนึ่ง ประดิษฐานไว้ในพระวิหารคตทิศใต้ในอาราม ครั้งหนึ่งตรัสสั่งนายศิลปินนายช่าง ให้หล่อรูปพระนเรศ พระมเหศวร พระวิษณุกรรม รูปพระสุเมธวรดาบส พระศรีอารีย ทั้งห้ารูปนี้ประดิษฐานไว้ในหอเทวาลัยมหาเกษตรทิฆามาน ให้เป็นที่นับพันธุชา ณ ตำบลป่ามะม่วง...”⁹

และจากคำอ่านในศิลาจารึก ด้านที่ 4

บรรทัดที่

50...รูปพระอิศวร ... พระองค์ บี ปริบูรณโอง

51 (1271) ศกฉลู (มูว) หนุดบ เกต อาชาร

ศุกรमार บุรวาชาช ฤกษ นา ...

⁷ ประเสริฐ ณ นคร, จารึกสมัยสุโขทัย (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2526), หน้า 226-234 กรมศิลปากร จัดพิมพ์ขึ้นในวาระฉลอง 700 ปีลายสือไทย อ้างใน “พระเจ้าลิไท กับความจริงเรื่องสุริยคราส”, ผู้จัดการรายวัน (19 ต.ค. 2538), หน้า 11.

⁸ คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์, ประชุมศิลาภาคที่ 1 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี, 2521), หน้า 76.

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 88.

52 ศรีสุรโยนนติ กาล สุดจ ประดิษฐา

พระมเหศวรรูป วิษณุรูป

53 .ส.นุ เทวาลัยมหาเกษตร ไทรสุวาย

นะ....

54 ...ตปสฺวิ พุราหมณ โยงบุชา นิตฺย

...ธรรม...

ซึ่งถอดคำแปลโดย ยอร์ช เซเดย์ ได้ดังต่อไปนี้

รูปพระอิศวร...พระองค์...บริบูรณ์แล้ว

1271 ศก (ปี) อัฐวันศุกรขึ้น 11 ค่ำ

เดือน 8 ปุจฉาษาฒ นักษัตรฤกษ์...

เวลารุ่งเช้า เมื่อเสด็จประดิษฐานรูปพระมเหศวร

รูปพระวิษณุ

ในหอเทวาลัยมหาเกษตร

ในปามะม่วง นี้...

ดาบส พราหมณ์ทั้งหลาย บูชาเป็นนิตย

...ธรรม...

นอกจากนี้หลักฐานทางเอกสารสมัยสุโขทัยศึกษาที่ได้จากศิลาจารึก ซึ่งพบตามเมืองต่าง ๆ ในอาณาจักรสุโขทัย เช่น เมืองสุโขทัย สวรรคโลก พิษณุโลก กำแพงเพชร และนครสวรรค์ ส่วนมากเป็นจารึกอักษรไทยและภาษาไทย จากการศึกษาจารึกในสมัยสุโขทัย จากประชุมจารึกภาคที่ 1 ซึ่งมีด้วยกัน 15 หลักเราจะเห็นได้ว่า มีหลักฐานที่กล่าวถึงการแพร่หลายของศาสนาพราหมณ์ในสมัยสุโขทัยอย่างชัดเจน เช่น ในศิลาจารึกวัดศรีชุม (หลักที่ 2) ดังนี้

บรรทัดที่

37... *ดก้า พระกฤษณ์พระเจ้าหากประดิษฐา (น)° พระกฤษณ์นั้น คือ ตนพระมหาสามี ศรีศรัทธาราชจุฬามณีศรีรัตนลัง*

38... *กาที่ปเป็นเจ้า คือ ตนพระรามพระนารายณ์เทพยดี หากเที่ยวในสงสารภพอันโกลเกิดไปมา และเมตใด..."*

และที่ปรากฏในจารึกหลักที่ 45 จารึกภาษาไทย จ.ศ. 754 (พ.ศ. 1935) อันเป็นเรื่องการทำสัตย์ลาบานระหว่างผู้เป็นใหญ่ในกรุงสุโขทัย มีการกล่าวอ้างถึงเทพต่าง ๆ ในศาสนาพราหมณ์ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเทพชั้นรอง เช่น พระเพลิง พระวรุณ ท้าวภูเวร เทวดานพเคราะห์ เป็นต้น รวมทั้งตัวละครในคัมภีร์มหาภารตะระมาายณะ

นอกจากนี้จากการศึกษาหลักฐานทางโบราณคดีของมะลิ โคกสันเทียะ ได้มีการค้นพบเทวรูปในศาสนาพราหมณ์หลายองค์ เป็นต้นว่า รูปพระอิศวร พระอุมา พระนารายณ์ พระนริหระ (คือพระอิศวรและพระนารายณ์ในองค์เดียว) และพระพรหม เป็นต้น เทวรูปทั้งหมดนี้หล่อด้วยสำริด ลักษณะพระพักตร์ก็เหมือนกับพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยหมวดใหญ่ เทวรูปพระอิศวรนี้ที่ฐานระบุไว้ว่า “เจ้าพระยาศรีธรรมโคกราชให้สร้างเทวรูปองค์นี้ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2053 ซึ่งมีความโดยสรุปสร้างสร้างเทวรูปพระอิศวรให้ครองสัตว์สี่ตีน สองตีนในเมืองกำแพงเพชร”¹⁰

ข้อความในศิลาจารึกดังกล่าวพ้องกันกับการค้นพบเทวรูปลัมพุทธิ เป็นต้นว่า พระอิศวร พระนารายณ์ พระพรหม พระอุมา ในบริเวณใกล้เคียงกันกับจังหวัดสุโขทัย เช่น กำแพงเพชร จากการพิสูจน์ทางโบราณคดีก็สามารถยืนยันได้ว่า เทวรูปลัมพุทธิดังกล่าวนั้นหล่อขึ้นตั้งแต่ในสมัยกรุงสุโขทัย¹¹

และจากหลักฐานทางโบราณสถานก็พบว่า บริเวณเมืองสุโขทัยนั้นก็มีเทวสถานของพราหมณ์อยู่หลายแห่งด้วยกัน ซึ่งก็จะมีคณะพราหมณ์ที่ประจำตามเทวสถานนั้น ๆ นอกจากจะเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ให้แก่สามัญชนแล้ว พราหมณ์ยังทำหน้าที่เป็นผู้ประกอบราชพิธีในราชสำนัก ซึ่งพบหลักฐานตั้งแต่ครั้งราชสำนักแห่งกรุงสุโขทัยว่าพระมหากษัตริย์ทรงอุปถัมภ์ศาสนาพราหมณ์ ดังจะเห็นได้จากศิลาจารึกวัดป่ามะม่วงหลักที่ 4 ตอนสุดท้ายของด้านที่ 1 กล่าวถึงเรื่องการประดิษฐานรูป พระอิศวร พระนารายณ์ พระ(เคณศ) ในเทวาลัยมหาเกษตรที่ป่ามะม่วง¹² และมีคำกล่าวถึง “พราหมณ์” ซึ่งทำหน้าที่เป็นครูบาอาจารย์ในสมัยนั้น ดังปรากฏในศิลาจารึกวัดป่ามะม่วงหลักที่ 4 ด้านที่ 2 ดังนี้

- 1 พระสอนพระวินัย พระอภิธรรมโดยโลกาจารย์กฤตยา เป็นต้น
- 2 โดยพราหมณ์ ดาบส สมเด็จ บพิตร ทบประกาศ เพท
- 3 ศาสตราคม หลักความยุติธรรมทั้งหลาย เป็นต้น ไชยติศาสตร์ กล่าวคือ ดาราศาสตร์ เป็นต้น
- 4 คือ ปี เดือน สุริยคราส จันทรคราส พระองค์อาจารย์ซึ่งเศ¹³

บรรดาโบราณสถานเหล่านั้นได้แก่ วัดศรีสวาย วัดพระพายหลวง และศาลตามาแดง พอสรุปได้ว่าทั้งสามแห่งสร้างขึ้นมาเนื่องในศาสนาพราหมณ์และน่าจะสร้างขึ้นมาก่อนสมัยสุโขทัย¹⁴ นอกจากนี้ก็มีเทวสถานอีกแห่งที่วัดเจ้าจันทร์ ตามเทวาลัยเหล่านี้จะมีพราหมณ์ประจำอยู่ด้วยเสมอ

¹⁰ มะลิ โคกสันเทียะ และพิทยา คำเด่นงาม. นำชมโบราณวัตถุสถานในอำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร. (พระนคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2513), หน้า 25.

¹¹ หม่อมเจ้าสุภัทรรติ ดิศกุล. ศิลปะในประเทศไทย. (พระนคร: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2518), หน้า 41.

¹² คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์. ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1, หน้า 79.

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 80.

¹⁴ ไมเคิล ไรท์. “หลายรลหลายเรื่อง”, ศิลปวัฒนธรรม, 7, 8 (มิถุนายน 2529), : 54.

นอกจากนี้ก็ยังได้พบเทวสถานซึ่งเดิมเรียกกันว่า “ศาลพระอิศวร” ศาลตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกที่ตั้งหน่วยศิลปากรที่ 3 ด้านหลังศาลจังหวัดกำแพงเพชร ลักษณะศาลเป็นฐานก่อด้วยศิลาแดงรูปสี่เหลี่ยมยกพื้นสูง 1.50 เมตร มีบันไดขึ้นด้านหน้า บนฐานนี้มีฐานชุกชีอยู่เดิมเป็นที่ตั้งเทวรูปพระอิศวรสัมฤทธิ์ รูปพระนารายณ์และรูปพระอุมา ตามที่ได้กล่าวถึงมาแล้วข้างต้น

ดังจะเห็นได้จากหลักฐานถึงสิ่งก่อสร้างในเมืองสุโขทัยว่า จะประกอบด้วยปราสาทราชวังแล้วนั้นก็ยังมีพระวิหารเทวสถานที่ยังคงรับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์อยู่ไม่น้อย ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานของพระนารายณ์ เสาชิงช้า ตลอดจนศาลเทพารักษ์ พระเสื้อเมืองทรงเมืองอันเป็นสัญลักษณ์แห่งความศักดิ์สิทธิ์ ดังคำโคลงอีกตอนหนึ่งจากตำนานพระแท่นมนังคศิลาบาตกล่าวไว้ว่า¹⁵

เทวสถานเท็งวี่ง	ศรีสวาย ภิไชยพ้อ
สามยอดเยี่ยมพโยมโสม	สองได้
ธาดารูปนารายณ์	นริศสถิตย ถมิ่งเอย
เสาเล่นชิงช้าได้	ฤกษ์สภาราฯ
ศาลเทพารักษ์เสื้อ	เมืองทรง เมืองเอย
สิ่ง ณ ปรางค์ปราสาท	เสริฐฐ่ม
อาถรรพณ์เมืองลง	เสละหลักเมือง แส
ไสยศักดิ์ปกป้องคุม	เขตครอง

อาจกล่าวได้ว่า ในสมัยสุโขทัยพระมหากษัตริย์ได้ทรงทำนุบำรุงพุทธศาสนาลัทธิฝ่ายลังกาวงศ์ แต่ที่รับเอาศาสนาพราหมณ์เข้ามาด้วยและมีได้กดขี่ข่มเหงพวกพราหมณ์ กลับทรงให้การอุปถัมภ์เช่นกัน ดังเช่นในสมัยพระมหารัชมงคลไทยโปรดให้สร้างเทวรูปพระมหেশ্বর ประดิษฐานไว้ในหอเทวาลัยมหาเกษตร เพื่อให้พวกพราหมณ์ไว้เคารพบูชา เป็นต้น ส่วนหลักฐานที่ยืนยันการนับถือศาสนาพราหมณ์ในสมัยสุโขทัยนั้น ได้แก่ ศิลาจารึกหลักที่ 2 ได้กล่าวเปรียบเทียบสมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาราชจุฬามณี กับพระกฤษณ์ ในศาสนาพราหมณ์¹⁶ และศิลาจารึกหลักที่ 4 ยังกล่าวถึงพระมหารัชมงคลไทยให้หล่อเทวรูปพระอิศวร สำเร็จบริบูรณ์แล้วได้โปรดให้ประดิษฐานรูปพระมหেশ্বর (อิศวร) และรูปพระวิษณะ (นารายณ์) ไว้ในหอ เทวาลัยมหาเกษตรในป่ามะม่วง¹⁷ ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว

นอกจากนี้ จากการศึกษาวิจัยของหม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ยืนยันว่าได้พบเทวรูปในศาสนาพราหมณ์หล่อด้วยสัมฤทธิ์ขนาดเท่าคนจริงหรือใหญ่กว่านั้น แต่ที่เป็นขนาดเล็กก็มีบ้างในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง จังหวัดสุโขทัยเป็นเทวรูปสัมฤทธิ์แบบ

¹⁵ ประยูร ธิดาทิม สวรรคตพิเศษเรื่อง “ราชสำนักไทย”, (พระนคร: คลังวิทยา, 2505), หน้า 5-6.

¹⁶ คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 (จารึกหลักที่ 2), หน้า 47-48.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 79.

สุโขทัยจำนวน 13 องค์ แบ่งเป็นพระอิศวร 3 องค์ พระนารายณ์ 3 องค์ พระนริหระ 5 องค์ พระพรหม 1 องค์ และพระอุมา 1 องค์¹⁸ จากหลักฐานที่เป็นโบราณวัตถุ และศิลาจารึกดังกล่าวยืนยันว่า ศาสนาพราหมณ์ได้เจริญรุ่งเรืองในสมัยสุโขทัยระยะหนึ่ง¹⁹

ดังนั้นคติความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ได้เข้ามาสู่ดินแดนไทยแต่ก่อนสมัยสุโขทัย เมื่ออาณาจักรขอมของเขมรได้แผ่ขยายอำนาจทางการเมือง และศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ เข้ามาทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และบางพื้นที่ของภาคกลาง

ราชสำนักสุโขทัยในยุคต้นจึงรับอิทธิพลรูปแบบการปกครอง ศิลปะ ตลอดจนวัฒนธรรมทางศาสนาพราหมณ์บางประการเข้ามา ถึงแม้ว่าเมื่อไทยตั้งอาณาจักรสุโขทัยเป็นอิสระจากอำนาจทางการเมืองของขอมในเวลาต่อมา และไทยได้พยายามสร้างอิสรภาพ ทางวัฒนธรรมทั้งในด้านความคิด และการปฏิบัติแนวทางหนึ่งก็คือ การส่งเสริมความรู้ ความเชื่อ และแนวทางดำเนินชีวิตตามคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นหลัก แม้กระนั้นก็ตามจากการที่มีความสัมพันธ์กับอาณาจักรขอมมาก่อน ร่องรอยของวัฒนธรรมแบบพราหมณ์ก็ยังคงมีอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งลัทธิเทวราชที่เฟื่องฟูอยู่ในเขมรจากความเชื่อที่ว่า กษัตริย์ทรงเป็นสมมุติเทพนั้นเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการปกครอง โดยเฉพาะช่วงต้นของการสร้างความเป็นปึกแผ่น ความมั่นคง มีข้อสังเกตประการหนึ่ง คือ ผู้ที่เสื่อมใสนับถือเทพและลัทธิศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักร สุโขทัยนั้น ส่วนมากเป็นพวกเขมร บางส่วนก็ขึ้นมาจากเมืองนครศรีธรรมราชด้วยซึ่งรวมถึงพราหมณ์ในราชสำนักด้วย ดังปรากฏในจารึกวัดป่ามะม่วงหลักที่ 4 และ 5 ที่แสดงถึงความรู้และความเข้าใจถึงพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเน้นถึงเรื่องราวอันเป็นที่น่าสนใจเสื่อมใสศรัทธา เป็นที่ยืนยันจากหลักฐานในสมัยสุโขทัยว่ามีการนับถือศาสนาพราหมณ์ควบคู่กับพุทธศาสนาเถรวาท (ลังกาวงศ์) มีการสร้างเทวาลัยและเทวรูปสำคัญในศาสนาพราหมณ์ คือ พระอิศวร พระวิษณุ พระอุมา ดังที่ได้มีจารึกที่กล่าวถึงเทพต่าง ๆ ในศาสนาพราหมณ์ตามที่ได้ยกมาแล้วข้างต้น

อย่างไรก็ตามข้อที่น่าสังเกตก็คือ ระยะต้นก่อนที่ได้รับอิทธิพลเรื่องคติพราหมณ์จากอยุธยา คติความเชื่อและวัฒนธรรมทางศาสนาพราหมณ์ที่มีอยู่ในสุโขทัยเป็นเพียงรอยต่อวัฒนธรรม อำนาจความเชื่อนี้ จำกัดขอบเขตอยู่ภายในเทวสถานอันศักดิ์สิทธิ์ ราชสำนักเกี่ยวกับองค์พระมหากษัตริย์ มิได้เข้ามา

¹⁸ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, *เทวรูปสัมฤทธิ์สมัยสุโขทัย* (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า 7.

¹⁹ นคร พันธุ์ณรงค์, *ประวัติศาสตร์ไทยสมัยสุโขทัย* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2528),

มีอำนาจต่อชีวิตของประชาชน และสังคมส่วนร่วม แต่ภายหลังที่คติพราหมณ์เฟื่องฟูในราชสำนักของอยุธยา และมีอิทธิพลมาสู่สุโขทัย อำนาจตามความเชื่อในคตินี้ก็ปรากฏในสุโขทัยตามแบบอยุธยา²⁰

สมัยกรุงศรีอยุธยา

ในสมัยอยุธยา ได้ปรากฏหลักฐานร่องรอยอิทธิพลศาสนาพราหมณ์อยู่อย่างเด่นชัด ทั้งในด้านเอกสารและหลักฐานทางโบราณคดี ศาสนาพราหมณ์นั้นได้แพร่หลายในแวดวงของกลุ่มชนชั้นสูง โดยเฉพาะในสถาบันพระมหากษัตริย์ กลุ่มบุคคลในรั้วในวัง คติความเชื่อพิธีกรรมและหลักธรรมบางประการของศาสนาพราหมณ์ ได้เข้ามาผสมผสานอยู่ในพิธีกรรมของชาวไทยตั้งแต่สมัยอยุธยา ทั้งนี้จากพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา เราจะเห็นถึงอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ได้ชัดเจนตั้งแต่เริ่มตั้งกรุงศรีอยุธยา แม้แต่พระนามของพระมหากษัตริย์ เช่น สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 หรือ ชื่อเมืองหลวง คือ อยุธยา ก็ได้รับอิทธิพลมาจากมหากาพย์รามายณะของพราหมณ์ ความสำคัญของพราหมณ์ได้เริ่มมีมากขึ้นในราชสำนักอยุธยา ทั้งนี้เนื่องจากสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 พ.ศ. 1893-1921 (พระเจ้าอู่ทอง) ได้มีการวางระเบียบการปกครองออกเป็น 4 ส่วน คือ เวียง วัง คลัง นา ซึ่งเป็นแบบที่รับมาจากเขมรและเขมรรับมาจากอินเดียอีกต่อหนึ่ง และทรงรับความคิดพื้นฐานสิทธิการปกครองแบบเทวราช หรือ เทวราชาตามลัทธิพราหมณ์มาจากอาณาจักรเขมร ซึ่งหลักการปกครองแบบนี้เป็นหลักการที่ยอมรับฐานะขององค์พระมหากษัตริย์ว่าทรงเป็นเทวราช หรือเป็นองค์ไศเลนทร์²¹ คือถือกันว่าพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์เป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากเทพเจ้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระอิศวร หรือพระนารายณ์ ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของพระเจ้าในโลกมนุษย์ และนำมาผนวกเข้ากับความคิดทางศาสนา คือนอกจากจะถือว่ากษัตริย์เป็นภาคหนึ่งของเทพเจ้าของพราหมณ์แล้ว เช่นพระนารายณ์ก็ยิ่งถือว่าเป็นภาคหนึ่งของพระพุทธรเจ้า และพระโพธิสัตว์อีกด้วย ฐานะของกษัตริย์จึงสูงส่งและมีอำนาจมาก ทั้งนี้จะมีพราหมณ์ประจำราชสำนักทำหน้าที่อภิบาลพระมหากษัตริย์

นอกจากนี้พราหมณ์ยังเป็นผู้กำเนิดและรักษาไว้ซึ่งประเพณีต่าง ๆ ในลัทธิเทวราชพร้อมกันนี้พระราชพิธีต่าง ๆ ในราชสำนักก็เป็นไปในลักษณะที่แสดงความสัมพันธ์กับเทพเจ้า ผู้เชี่ยวชาญในพระ

²⁰ สุภาพรพรณ ณ บางช้าง, *ชนบทรรมนิยมประเพณี : ความเชื่อและแนวการปฏิบัติในสมัยสุโขทัยถึงสมัยอยุธยาตอนกลาง* งานวิจัยลำดับที่ 27., (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535), หน้า 113.

²¹ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, *ลักษณะไทย*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2525), หน้า 17-18.

ราชพิธีก็ คือ พราหมณ์ ด้วยเหตุนี้พวกพราหมณ์จึงได้รับการยกย่องมากในสมัยนี้เป็นผู้ทำหน้าที่สำคัญยิ่ง ซึ่งผู้อื่นไม่สามารถทำได้²²

ในสมัยนี้ราชสำนักหรือพระมหากษัตริย์ นิยมที่จะมีพราหมณ์ราชสำนักเป็นที่ปรึกษาในการประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ ดังจะเห็นได้จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ยืนยันถึงบทบาทของพราหมณ์ในราชสำนักอยุธยา คือพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ซึ่งปรากฏข้อความในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพน กล่าวถึงว่ามีการกระทำพิธีกลบบัญญสมเพลิง (กลบบัตรสมเพลิง) ตามลัทธิของพราหมณ์เมื่อครั้งที่พระเจ้าอู่ทอง โปรดให้สร้างพระนครขึ้นใหม่ที่ตำบลหนองโสน ดังนี้

“...ศุภมัศดุศักราช 712 ปีชาล โทศก วันศุกร์ เดือนห้า ขึ้นหกค่ำ เพลาสามนาฬิกาแก้วบาท สถาปนากรุงพระมหานครศรีอยุธยา **ซีพ้อพราหมณ์ให้ฤกษ์ตั้งพิธีกลบบาด** ได้สังฆทักษณวัตรได้ต้นหมันขอนหนึ่ง แลสร้างพระที่นั่งไพฑูริย์มหาปราสาทองค์หนึ่ง สร้างพระที่นั่งไพฑูริย์มหาปราสาทองค์หนึ่ง แล้วพระเจ้าอู่ทองเสด็จเข้ามาครองราชสมบัติ ...”²³

และเมื่อครั้งที่พระบรมราชาที่ 2 (พ.ศ. 2024-2027) ได้ยกกองทัพไทยเข้าตีนครของเขมร ก็ยังทำให้ไทยรับเอาขนบธรรมเนียม ตลอดจนประเพณีพราหมณ์เข้ามาใช้ในราชสำนักไทยด้วยเช่นกัน²⁴

อย่างไรก็ตาม ในสมัยอยุธยาได้ปรากฏหลักฐานการนับถือศาสนาพราหมณ์อย่างชัดเจนตั้งแต่สมัยพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. 2173-2199) แล้ว ดังข้อความในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “...ศักราช 998 ปีชวด สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้หรือเทวสถานพระอิศวร พระนารายณ์ขึ้นมายังชุกน...”²⁵

และในพิธีลัทธิศักราช ก็ปรากฏพิธีการเล่นดึกดำบรรพ์ในทำนองการเล่นละคร ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับลัทธิทางไสยศาสตร์²⁶ และในพิธีนี้มีการบูชาเทพในศาสนาพราหมณ์หลายองค์ดังนี้

²² สุวิทย์ ทองศรีเกตุ, “การวิเคราะห์อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่มีต่อพฤติกรรมทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช”(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล, 2524) หน้า 53.

²³ พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับ สมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพน, พิมพ์ครั้งที่ 4 (พระนคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2514), หน้า 1.

²⁴ สมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทย, ลมหายใจของแผ่นดิน (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แม็คคอร์ปอเรชั่น, 2526), หน้า 2.

²⁵ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2, (พระนคร: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2505), หน้า 15.

²⁶ เป็ลื่อง ณ นคร, ประวัติวรรณคดีไทยสำหรับนักศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2517), หน้า 42-43.

“...จึงให้พญาจารย์ผู้รู้ดำรับพระราชพิธีไปจัดแจงแต่งการทั้งปวง พญาจารย์รับพระราชโองการแล้ว ก็ให้กฎหมายสั่งพนักงานให้ตั้งเขาพระสุเมรุราช หน้าจักรวรรดิไพชยนต์มหาปราสาท มีเขาไกรลาส และเขาสัตตภัณฑ์ล้อมพระเมรุเป็นชั้น ๆ ออกมา แล้วให้ช่างกระทำรูป อสุร กุมภัณฑ์ คนธรรพ์ ทานพ ฤาษีสีลทิ วิทยาธร กิณนร นาค สุบรรณ ทั้งหลายรายเรียงโดยระยะเขาสัตตภัณฑ์ ครั้นแล้วให้กระทำรูปสมเด็จพระอมรินทราราช สกิตยอดเขาพระสุเมรุราชเป็นประธาน จึงให้ทิวอาจารย์ แต่งกายเป็นพระอิศวร พระวิษณุ พระพาย พระพิรุณ พระเพลิง พระยม พระไพศพ พระจันทร์ พระอาทิตย์ รูปเทพเจ้าทั้ง 12 ราศีแวดล้อมสมเด็จพระอมรินทราราช โดยอันดับสักสิทธิ์เทวราช ...”²⁷

ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ.2199 - 2231) เป็นพระเจ้าแผ่นดินสำคัญพระองค์หนึ่งของไทย จากพงศาวดารปรากฏว่าพระองค์เลื่อมใสในศาสนาพราหมณ์มากเป็นพิเศษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านพิธีกรรมต่าง ๆ ได้ทรงสร้างเทวรูปนูนด้วยทองคำทรงเครื่องลงยาราชาวดี ประดับหัวแหวนสำหรับไว้ตั้งในพระราชพิธีหลายองค์ และในงานพิธีตรียัมปวาย พระองค์ได้เสด็จไปส่งพระเป็นเจ้าทุกปีมิได้ขาด รวมทั้งทางด้านศิลปวิทยา ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พราหมณ์ในราชสำนักประกอบพิธีในศาสนาพราหมณ์ เช่น พิธีตรียัมปวาย-ตรีปวาย ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้จัดขึ้นในพระราชวังกรุงศรีอยุธยาและยังทรงโปรดให้จัดข้าวของจากกรุงศรีอยุธยาออกไปทำพิธีเทวดสถานเมืองนครศรีธรรมราช²⁸ และตามตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช ก็กล่าวไว้ว่า

“...เมื่อครั้งสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เสดยราชย์ในกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 1893 นั้น พระนารายณ์รามาธิบดีแห่งรามนคร (พาราณสี) ในอินเดียเป็นผู้เรื่องอำนาจมากเหล่าทหารก็เป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์เหาะเหินเดินอากาศได้ครั้งหนึ่งมีพ่อค้าชาวรามนครคนหนึ่งได้นำสิ่งของบรรทุกเรือเข้ามาขายที่กรุงศรีอยุธยา เมื่อขายแล้วก็จัดซื้อสิ่งของบรรตามีในกรุงศรีอยุธยาบรรทุกเรือกลับไปยังรามนคร ครั้นแล้วก็ได้นำสิ่งของต่าง ๆ เข้าเฝ้าถวายต่อเจ้าเมืองรามนคร อันมีพระนามว่าพระนารายณ์รามาธิบดีและได้กราบบังคมทูลเรื่องราวที่ได้เดินทางมายังกรุงศรีอยุธยาว่า เจ้าแห่งนครนั้นก็ทรงพระนามว่า พระนารายณ์รามาธิบดีเหมือนกัน เมื่อเจ้าเมืองรามนครได้ทรงทราบดังนั้นก็จึงส่งจตุรทหารเอาเครื่องจตุรภัณฑ์เข้ามายังพระนครศรีอยุธยา และรับสั่งว่าถ้าเป็นพระนารายณ์จริงก็จะเห็นเป็นสีกร ให้เอาเครื่องบรรณาการนั้นถวายแต่ถ้าเป็นคนธรรมดาแล้วให้ตัดศีรษะเสีย ทหารทั้งสี่แสดงอิทธิฤทธิ์เหาะมาทางอากาศ เข้าสู่พระราชมณฑลสมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดีแห่งกรุงศรีอยุธยา เมื่อเข้าไปในห้องบรรทมก็ได้เห็นพระนารายณ์รามาธิบดี บรรทมหลับอยู่และมีสีกร ด้วยอาณูภาพอันอัศจรรย์ ทหารทั้งสี่ถึงกับตะลึงมีอาการงงันพูดไม่ออกดูคนไป ครั้นสมเด็จพระนารายณ์มหาราชตื่นบรรทมเห็นเข้าจึงทรงชักใช้ไล่เลียงถามดู เมื่อได้ทราบความจริงแล้วก็ทรงโสมนัสยินดีที่จะได้เป็นไมตรีกับพระนารายณ์เมือง

²⁷ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา, หน้า 17-18.

²⁸ องค์การศาสนาพราหมณ์-ฮินดู, เรื่องเดียวกัน, หน้า 19.

รามนคร ทรงรับสั่งให้จัดเครื่องบรรณาการให้ทหารทั้งสี่นำกลับไปถวายตอบแทน ทหารทั้งสี่กลับไปรามนครทูลให้พระนารายณ์แห่งรามนครทรงทราบความจริง พระองค์จึงรับสั่งให้ส่งเทวรูปนารายณ์ พระลักษมี พระมเหศวรี บรมหงส์ และชิงช้าทองแดง ให้ราชทูตนำลงเรือมาถวายยังกรุงศรีอยุธยาในระหว่างทางเรือได้ถูกพายุพัดพาเข้ามายังปากน้ำเมืองตรัง ชาวทราบถึงเมืองนครศรีธรรมราช เจ้าเมืองนั้นพร้อมด้วยบริวารพากันไปรับเทวรูปทั้งหมดมาไว้เมืองนคร แล้วแจ้งข่าวไปยังสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งพระนครศรีอยุธยา สมเด็จพระนารายณ์รามธิบดีโปรดให้มารับเทวรูปโดยทางเรือ ขณะนั้นบังเกิดอัศจรรย์มีลมพายุพัดมาเป็นเมฆหมอกมืดอยู่ 7 วัน 7 คืน เทวรูปพระนารายณ์ก็เข้านิมิตให้เจ้าพระยาโกษาธิบดีทราบ ว่า พระองค์ต้องการอยู่ที่เมืองนคร เพราะมีพระบรมสารีริกธาตุประดิษฐานอยู่หาดทรายแก้ว บรรดาข้าราชการทั้งหลายจึงต้องนำเทวรูปกลับมาไว้ยังเมืองนครศรีธรรมราชตามเดิม

ข้าราชการบริพารทั้งหลายได้กราบทูลเรื่องราวที่เกิดขึ้นไปยังพระนครศรีอยุธยา สมเด็จพระนารายณ์จึงได้มีพระราชโองการให้เจ้านครจัดหาที่ให้เหมาะสม เพื่อประดิษฐานเทวรูปพระนารายณ์ไว้ ณ เมืองนครเจ้านครพร้อมออกทหารกรมการเมืองจึงพร้อมใจกันตกแต่งสถานที่ตามพระบรมราชโองการ แล้วอัญเชิญเทวรูปพระนารายณ์ พระลักษมี พระมเหศวรี บรมหงส์ และชิงช้าทองแดง ประดิษฐาน ณ สถานที่นั้น จัดให้มีการสมโภชตามแบบพราหมณ์เป็นประจำเสมอมา และในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้นได้ทรงโปรดให้จัดข้าวของจากกรุงศรีอยุธยาออกไปทั้งพิธีบูชาในพิธีกรรมปวงวายอยู่เสมอมาและให้ออกกฎหมายคุ้มครองรักษาบรรดาพราหมณ์ที่เข้ามาเผยแผ่ศาสนา และตั้งสอนพระเวทวิชาการต่าง ๆ เป็นอย่างดี...²⁹

จากหลักฐานตามตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราชที่กล่าวมาข้างต้นมีว่า เมื่อครั้งสมเด็จพระรามธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) เสวยราชย์ในกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 1893 นั้น พ่อค้าจากเมืองรามนครได้มาค้าขายที่อยุธยา เทียวกลับได้ไปกราบทูลพระมหากษัตริย์ของพวกตนว่า ยังมีองค์พระนารายณ์อวตารอีกองค์ที่กรุงศรีอยุธยา พระเจ้ารามธิบดีแห่งรามนครได้ทรงสลับเช่นนั้น ก็ทรงประสงค์จะเจริญพระราชไมตรีด้วย จึงได้ส่งเครื่องราชบรรณาการ คือ เทวรูปพระนารายณ์ รูปศรีลักษมี รูปพระอิศวร รูปหงส์ และชิงช้าทองแดง มาถวายแต่พระรามารดี โดยให้พราหมณ์ห้าเหล่ามีพราหมณ์ธรรมยารามเป็นหัวหน้า เดินทางมาสู่กรุงศรีอยุธยา

ขณะที่เรืออยู่กลางทะเลก็โดนพายุพัดมาเข้าฝั่งที่ปากแม่น้ำตรัง กรมการเมืองตรังก็ได้รายงานไปยังนครศรีธรรมราช เจ้าพระยาหนครจึงได้รายงานไปยังกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระรามธิบดีทรงมีพระบรมราชโองการให้เจ้าพระยาโกษาธิบดีไปรับเทวรูปเพื่อนำไปประดิษฐานไว้ที่กรุงศรีอยุธยา แต่ปรากฏ

²⁹ พระราชครูวามเทพมุนี, “พราหมณ์ในนครศรีธรรมราช” ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์ 2521), หน้า 544-545.

ว่านำไปไม่ได้เพราะเกิดพายุ เมื่อความทราบถึงพระกรรณก็ทรงอนุญาตให้ประดิษฐานไว้ที่นครศรีธรรมราช เจ้าพระยามนระจึงได้นำไปประดิษฐานไว้ที่ตลาดท่าม้า ซึ่งเป็นหลักฐานสืบต่อมาจนทุกวันนี้

ต่อจากนั้นหนังสือได้กล่าวถึงรายละเอียดในการทำพิธีต่าง ๆ พิธีพิเศษต่าง ๆ ที่พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงประทานให้แก่พวกพราหมณ์ในรัชกาลต่าง ๆ เช่น รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช รัชกาลสมเด็จพระนเรศวร เป็นต้น การบันทึกจบลงเมื่อวันศุกร์ ขึ้น 14 ค่ำ เดือน 5 ปีชาล พ.ศ.2276 ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าหัวบรมโกศ³⁰

นอกจากนี้ปรากฏในพระราชพงศาวดารถึงการที่สมเด็จพระนารายณ์โปรดเกล้าฯ ให้หล่อรูปพระเทวรูปในศาสนาพราหมณ์หลายครั้งด้วยกัน เช่น

“..ในเดือนยี่ ปีวอกนั้น พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรเจ้าอยู่หัว นำเพ็ญพระราชกุศลนานาประการ แล้วให้หล่อพระรูปพระอิศวรเป็นเจ้ายืนสูงคอกคี่มีเศษพระองค์หนึ่งพระรูปพระศิวาทีศยยืนสูงคอกมีเศษพระองค์หนึ่ง รูปพระมหาวิฆเนศวรพระองค์หนึ่ง รูปพระจันทราทิศวรพระองค์หนึ่ง และรูปพระเจ้าทั้ง 4 พระองค์นี้ สวมทองนพคุณและเครื่องอาภรณ์ประดับนั้นถมยาราชาวดี ประดับแหวนทุกพระองค์ไว้บูชาสำหรับพระราชพิธี³¹

และ “...ในปีออกอัฐศกนั้นตรัส ให้หล่อรูปพระเทวกรรม สูงประมาณคอกมีเศษพระองค์หนึ่ง สวมทองเครื่องประดับถมยาราชาวดี...”³²

“..ครั้งปีระกานพศก พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพทธเจ้าอยู่หัวมีพระราชโองการตรัสสั่งพระยาจักรีให้แต่งโรงพิธีบัญญัติพรหม และขมรมสำหรับพระราชพิธีทั้งปวงในทะเลหญ้า ตำบลเพนียด และทรงพระกรุณาตรัสให้หล่อพระเทวกรรมทองยืนสูงหนึ่งคอก หุ้มด้วยเนื้อเจ็ดแล้ว ทรงเครื่องอาภรณ์นั้นถมยาราชาวดี ประดับด้วยแหวน ไว้สำหรับการพระราชพิธีคชกรรมให้พระมหाराชครู พระราชครู และพฤตนิบาศ และปลัดพระราชครูประกอบการพระราชพิธีมหาปรายาจิตรแล้วพระราชพิธีบัญญัติพรหมทะเลหญ้า ก็ประพฤตการพระราชพิธีสารตำรับ อันมีในคชกรรมนั้นทุกประการ...”³³

“...แล้วตรัสให้หล่อพระบรมกรรมพระองค์หนึ่ง สูง 4 คอกทั้งฐาน แล้ววิเชกเสร็จก็ให้รับไปประดิษฐานไว้ในพระอามพระศรีรัตนนถ ตำบลชีกุนและตรัสให้หล่อพระเทวกรรมองค์หนึ่งสูงประมาณ 4 คอก ไว้ในหอพระเทวกรรม...”³⁴

³⁰ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2473) (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ อำมาตย์เอก พระยารัษฎานุประดิษฐ์) (สินธุ์ เทพหัสดิน โอชญา), หน้า 1-2.

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 41-2.

³² เพิ่งอ้าง, หน้า 43.

³³ เพิ่งอ้าง, หน้า 43-44.

³⁴ เพิ่งอ้าง, หน้า 46.

ในสมัยพระนารายณ์มหาราช ถือได้ว่าเป็นยุคเฟื่องฟูของศาสนาพราหมณ์ในราชสำนักอย่างแท้จริง ในสมัยของพระองค์ได้เกิดวิทยาการแขนงต่าง ๆ ที่มีรากฐานมาจากวิชาในแขนงอุปเวทกรรมเวท เช่น อายุรเวท นิติเวท ตลอดจนวรรณคดี เช่น หนังสือสมุทรโฆษคำฉันท์ ฉบับที่พระมหาราชครูแต่ง และหนังสือจินตามณีต้นตำราการเรียนภาษาไทย ซึ่งสมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรดเกล้าฯ ให้พระยาโหราธิบดี (พราหมณ์) แต่งเอาไว้เช่นกัน นอกจากนี้ยังเกิดวรรณคดีอีกหลายเรื่อง ซึ่งได้อิทธิพลวรรณคดีในศาสนาพราหมณ์ของอินเดีย หรือที่แสดงอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ เช่น โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ที่แต่งโดยพระศรีมโหสถรัตนโกวิทย์สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งตามตำแหน่งเป็นปุโรหิตและเชื่อว่ามีเชื้อสายพราหมณ์ ในคำประพันธ์นั้นมีบทสรรเสริญและขอพระเทพเจ้าทั้งหลายในศาสนาพราหมณ์อยู่ตอนท้ายเรื่อง ได้แก่ พระพรหมพระวิษณุ พระอิศวร พระคเณศ และแม่พระคงคาตามลำดับดังนี้³⁵

68	ขอพรพาทบาทให้	ทรงธาร
	พระเริ่มรังษการ	ก่องเกล้า
	ขอจงแผ่นภูบาล	บดิราช
69	สิทธิศาศิลป์เฝ้า	รอดเพียงพระกรรมฯ
	ขอพรพิฆเนศสร้อย	ศิวบุตร
	ทรงเครื่องอาภรณ์ภูษ	เงือกง่า
	ขอจงจรรโลงอุด	คมโลก
	แคล้วคลาดภัยพิฆนล้า	เลิศด้วยเสวยรมย์ฯ

วรรณคดีไทยสมัยอยุธยาบางเรื่อง เช่น ขุนช้างขุนแผนมีการกล่าวอัญเชิญเทพในศาสนาพราหมณ์มาร่วมในพิธีกรรมบางอย่าง เทพที่กล่าวถึงมีทั้งพระอิศวร พระวิษณุ พระพรหม พระเพลิง พระคเณศ และพระขันธกุมาร ดังนี้

โอมองค์ พระสยามภูญาณ
องค์บรมพรหมานนตา
พระจักรกฤษณ์ฤทธิรงค์ทรงศักดิ์ดา
พระคงคาพระเพลิงเอกิงฤทธิ์
พระคเณศร์พระขันธกุมาร
มัชวานทั้งพระพายกายสิทธิ์
โลกบาลบริหารทั้งสี่ทิศ

³⁵ พระศรีมโหสถ, “โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช” ใน บทกวีนิพนธ์ของพระศรีมโหสถพร้อมประวัติและหมายเหตุ, (พระนคร: ม.ป.ป., 2502), กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในงานปรับปรุงบูรณะพระนารายณ์ราชนิเวศน์พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติประจำจังหวัดลพบุรี 2502, หน้า 18.

ขอเชิญมาสกิดทัศน์³⁶

นอกจากนี้ “โครงการลุล่วง” ในกฎหมายโบราณสมัยอยุธยา ซึ่งอารักษ์เป็นผู้อ่านในการพิจารณาคดีความก็ได้กล่าวถึงเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ระหว่างทำพิธีไว้ดังนี้

“ข้าพเจ้าผู้เป็นสุภาตระลาการ ขอถวายสัจจาพิศฐาน...

ขอพระเจ้าจงปาฏิหาร ไตรยโลกยบัคมลบันดล

หลุ่มหลงเป็นพาล เอาเท็จมากล่าวมารสา อันขยมบงคมเทวอารักษ์มหา...

วิคณศคิวนบุตร ศวิกกรรม เทพภูมรสบสรรพ จิตุมหาราชิกา ดาวดึงษ

โสฬศพรหมา ผู้เรื่องฤทธา อีกทั้งพระอิศวร พระนารายณ์ นางอุมาภักควดีโอมฉาย

พระลักษมีเฟริดพราย อันเป็นภริยาแห่งพระองค์...”³⁷

วรรณคดีสมัยอยุธยาส่วนใหญ่จะขึ้นด้วยบทไหว้ครุหรือสดุดี บทไหว้ครุส่วนใหญ่เป็นคำมนัสการไหว้ พระพุทธเจ้า ตามด้วยคำบูชาพระพรหม พระนารายณ์ และพระอิศวรรวมถึงกษัตริย์ในสมัยนั้นด้วย ต่อมาจึงกล่าวถึงเหตุในการแต่ง จะเห็นได้ว่าโดยทั่วไปแล้วจะมีการกล่าวบูชาเทพสูงสุดของฮินดู 3 องค์เท่านั้น นอกจากนี้จากวรรณกรรมลิลิตโองการแช่งน้ำ ซึ่งแต่งขึ้นในสมัยอยุธยาที่พราหมณ์ใช้อ่านในพระราชพิธีศรีสัจปานกาล (พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา) เนื้อหาของโองการแช่งผู้ทวยศต่อแผ่นดินให้พินาศและประสาทพรอำมาตย์ ผู้จงรักภักดีให้มีความเจริญ³⁸

ในสมัยอยุธยาตอนต้น เป็นช่วงที่ไทยรับอิทธิพลจากขอมเป็นอย่างมาก เมื่อกองทัพกรุงศรีอยุธยาตีเมืองนครมราชธานีของเขมร จึงได้มีการกวาดต้อนพราหมณ์เข้ามาให้ทำหน้าที่ในราชสำนัก ซึ่งพราหมณ์นอกจากที่มาจากขอมแล้ว ก็ยังมีพราหมณ์ที่มาจากอินเดียโดยตรงด้วย อาจกล่าวได้ว่าพราหมณ์มีความสำคัญยิ่ง เพราะเป็นผู้ส่งเสริมอำนาจของมหากษัตริย์ เป็นผู้สร้างความศักดิ์สิทธิ์ บัณฑิตเจริญไรในกาลสมัยที่สังคมกำลังวุ่นวาย แดกสลายมานาน (และซึ่งมีกาฬโรคระบาด ทำให้จำนวนพลเมืองลดลงมาก) ในกรณีเช่นนี้พราหมณ์น่าจะมิบทบาทสูงในการช่วยให้คนที่หนีกระเจิงหาความมั่นคงไม่ได้ ได้กลับมาอยู่ในสังคมตั้งบ้านเมืองใหม่³⁹

และเนื่องมาจากอำนาจของพระมหากษัตริย์ทรงดำรงอยู่ในฐานะเป็นเทวราช คือถือกันว่าพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์เป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากเทพเจ้า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระอิศวรหรือพระนารายณ์ ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของพระเจ้าในโลกมนุษย์ พระราชพิธีต่าง ๆ ในราชสำนักก็เป็นไปใน

³⁶ ประจักษ์ ประภาทิพยาคาร, *ประเพณีและไสยเวทในชนชั้นขุนแผน*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เจริญธรรม, 2519), หน้า 89.

³⁷ เรื่องเดียวกัน

³⁸ ประภัตสร บุญประเสริฐ และคณะ, *คำบรรยายวิชาพื้นฐานวัฒนธรรมไทย* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2521), หน้า 480.

³⁹ ไมเคิล ไรท์, “พราหมณ์กรุงเทพฯ” *ศิลปวัฒนธรรม*, 9, 9 (ก.ค. 2531), หน้า : 111.

ลักษณะที่แสดงความสัมพันธ์กับเทพเจ้า ผู้ซึ่งทำพิธีมีความเชี่ยวชาญในพระราชพิธีเพื่อพระเจ้าแผ่นดิน ผู้ถูกสมมุติเป็นเทวราชนี่ก็คือ พวกพราหมณ์ ซึ่งได้รับการยกย่องมากในสมัยนี้ เป็นผู้ทำหน้าที่สำคัญยิ่ง ซึ่งผู้อื่นไม่สามารถทำได้ ด้วยเหตุนี้ทำให้พระราชพิธีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์มีความเฟื่องฟู ทั้งในราชสำนักและหัวเมือง (เมืองนครศรีธรรมราช)

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

บทบาทของพราหมณ์ราชสำนักในพระราชพิธีซึ่งคงอยู่จนถึงทุกวันนี้ เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า คณะพราหมณ์ได้รับสนองพระราชโองการในราชสำนักสืบต่อกันมา แม้กระทั่งราชสำนักรัตนโกสินทร์ ตอนต้นนั้น ยังปรากฏหลักฐานในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์⁴⁰ ว่าพระมหากษัตริย์ทรงรับคณะพราหมณ์ให้เป็นพราหมณ์ราชสำนัก มีหน้าที่ให้คำปรึกษาและประกอบพระราชพิธีสำหรับพระนครและพระราชวงศ์ อีกทั้งยังทรงยกย่องความสามารถด้วยการพระราชทานราชทินนาม และศักดินาแก่พราหมณ์ราชสำนักด้วย⁴¹ หลังจากกรุงศรีอยุธยาได้เสียแก่พม่า ถูกเผาเมือง ตำราการประกอบยัญพิธีต่าง ๆ ของพราหมณ์ก็ถูกเผาไปด้วย ผู้คนก็ถูกกวาดต้อนไปเป็นเชลย หลังจากนั้นจึงจำเป็นต้องอาศัยตำราและพราหมณ์ผู้เชี่ยวชาญจากเมืองนครศรีธรรมราช⁴² จึงทำให้ความสำคัญของพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช ที่มีต่อพราหมณ์ในราชสำนักมีมากขึ้นนับตั้งแต่ปลายกรุงศรีอยุธยา เป็นต้นมา ดังปรากฏว่าสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดเกล้าฯ ให้นำพราหมณ์มาจากเมืองนครศรีธรรมราชและเพชรบุรีมาประกอบพิธีในส่วนที่เกี่ยวกับงานพิธีหลวง (พระราชพิธี) และพราหมณ์ที่ขึ้นมารับราชการตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 เป็นพราหมณ์มาจากนครศรีธรรมราชเช่นกัน⁴³

นอกจากนี้แล้ว ยังมีหลักฐานระบุว่าในตอนเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่สอง และในสมัยรัตนโกสินทร์ตำราต่าง ๆ จากราชธานีถูกทำลายและสูญหายไปมาก จึงมีการนำตำราจากนครศรีธรรมราชมาใช้ในราชธานี ดังที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้รับสั่งให้สมเด็จพระสังฆราชวัดบางหัวใหญ่ (วัดระฆังโฆสิตาราม) มีลิขิต (หนังสือ) ไปยังสังฆราชวัดหน้าพระลานนครศรีธรรมราชเพื่อคัด

⁴⁰ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ, (พระนคร : คลังวิทยา, 2505), หน้า 83-104.

⁴¹ ชวิน จังสิพราหมณกุล และทิบูลย์ นาควานิช (ผู้รวบรวม), ประวัติและหลักกรรมศาสนาพราหมณ์-ฮินดู, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2529), หน้า 162-163. (พิมพ์เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ทรงเจริญพระชนมพรรษา 5 รอบ ในวันที่ 5 ธันวาคม 2530)

⁴² David K Wyatt, *The Chhristal Samds*, Ithaca, (New York: Cornell University, 1975), P.56.

⁴³ จากการศึกษาพระคความเทพมณี (ชวิน จังสิพราหมณกุล) หัวหน้าพราหมณ์ เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 23 กันยายน 2539.

ลอกตำราเกี่ยวกับการพิธีต่างๆ แม้ต้นฉบับเดิมจะสูญหายไปแต่สังฆราชวัดหน้าพระลานก็ยังจำได้แม่นยำ ดังข้อความที่ตอบมาว่า “... ว่าสมเด็จพระพุทธองค์ (ร.1) ประสงค์ด้วยตำราพระราชพิธีตรุษ พระราชพิธีสารทสำหรับเมืองนครศรีธรรมราช แต่ก่อนนั้นหายเสียแล้ว แต่ว่าข้าพเจ้าคณะลังกาแก้วได้ทำการสืบมาจำได้เป็นมัน...”⁴⁴

จากการเปรียบเทียบระหว่าง “พระราชพิธีตรุษเมืองนคร” กับ “พระราชพิธีตรุษสำหรับราชธานีกรุงเทพมหานคร” ปรากฏว่าเหมือนกันทั้งในด้านโครงสร้างและลักษณะมีต่างกันเล็กน้อย เช่น สถานที่ เป็นต้น ตำราสำหรับพระนครราชธานีได้คัดลอกและดัดแปลงมาจากฉบับของเมืองนครศรีธรรมราช⁴⁵ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พราหมณ์จากภาคใต้ขึ้นรับสนองพระบรมราชโองการเป็นพราหมณ์ประจำราชสำนัก ปฏิบัติราชพิธีสำหรับองค์พระมหากษัตริย์และรัฐพิธี โดยให้ประกอบพระราชพิธีตรียัมปวาย ไฉ้ชิงช้า ซึ่งเป็นการขอพรเทพเจ้าพระอิศวรให้พระนครมีความมั่นคง แข็งแรงและมีความอุดมสมบูรณ์ หลังจากการสร้างพระนครแล้วทรงโปรดให้ทำพิธีปราบดาภิเษกเถลิงราชสมบัติและสถาปนาพระองค์เป็นสมมุติเทพ ปกครองประชากรราษฎร และทรงโปรดเกล้าฯ ให้พราหมณ์ปฏิบัติพระราชพิธีต่อมาทุกรัชกาล⁴⁶

นอกจากพราหมณ์ที่สืบเชื้อสายกันต่อมาทั้งจากพราหมณ์กรุงเก่า และพราหมณ์ทางภาคใต้แล้ว ยังมีพราหมณ์เทศที่เดินทางมาจากประเทศอินเดียที่เรียกว่า “พราหมณ์เทศ” เข้ามายังกรุงศรีรัตนโกสินทร์ด้วย ดังจะเห็นได้จากหลักฐานที่ปรากฏในวรรณคดีต่าง ๆ และจากภาพที่ปรากฏตามจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่พระอุโบสถวัดสุทัศนเทพวราราม⁴⁷ แม้ว่าภาพจิตรกรรมฝาผนังจะไม่ใช้การบันทึกเหตุการณ์ชีวิตทางสังคมหรือประวัติศาสตร์ที่ครบถ้วน แต่อย่างน้อยจิตรกรรมฝาผนังก็สะท้อนภาพของประสพการณ์ที่ชายช่างผู้เขียนภาพเหล่านั้นได้พบเห็นบ้างไม่มากก็น้อย

ทั้งนี้ภาพของชาวอินเดียที่ปรากฏมากที่สุดในจิตรกรรมทั้งในสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์ ก็คือ พราหมณ์ ช่างเขียนไทยมักเขียนภาพพราหมณ์ที่เป็นชาวอินเดีย ให้มีหน้าที่ผิวพรรณผิดแผกไปจากบุคคลอื่น ๆ คือ นุ่งผ้าขาว คล้องสายธูรา และ ไข่มมมวย นอกจากนี้ก็มีชาวอินเดียกลุ่มอื่น ๆ คือ ชาวมุสลิม รวมทั้งแขกเปอร์เซียในตะวันออกกลาง หรือ พวกโมกุล และมีกลุ่มภาพคนต่างชาติกลุ่มอื่นด้วย

⁴⁴ หอสมุดวชิรญาณ, *พระราชพิธีตรุษเมืองนคร* เล่มที่ 1563 (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า 1.

⁴⁵ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถนอมพิทยายุทธ, *ตำนานพิธีตรุษ* (พระนคร : ม.ป.ป.), 2503, หน้า 3. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงจักรสารกิจ

⁴⁶ ปราณีย์ กล้าล้ม, “เสาชิงช้าหน้าโบสถ์พราหมณ์”, *เมืองโบราณ* 17, 1 (มกราคม-มีนาคม 2534), : 43.

⁴⁷ กฤษณศักดิ์ กัณฐะรุทธี, “การศึกษาสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทย สมัยรัชกาลที่ 3 จากภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในกรุงเทพมหานคร”(*วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 2527) (อัคราเนนา) หน้า 303 และ 307.

เช่น ภาพทหารฝรั่ง และ ทหารมุสลิม ภาพจีน ภาพชาวอินเดียที่เป็นชาวเรือที่คนไทยเรียกว่า แชกกุลา⁴⁸ และในภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนขึ้นในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ที่วัดสุวรรณาราม อำเภอบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ที่แสดงถึงเรื่องมโหสถ ตอนแก้วตีพราหมณ์กับพระมโหสถ แสดงถึงไฟร่ผลต่าง ๆ ในกองทัพที่มีภาพของคนอินเดียรวมอยู่ด้วย

นอกจากนี้ยังมีหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงภาพของชาวอินเดียที่เข้ามาสู่สังคมไทย เช่น ในจารึก วัดพระเชตุพนซึ่งกล่าวถึงคนชาติต่าง ๆ ทั้งสิงหล กระเหรี่ยง แอฟริกัน อิตาลีเยน เป็นต้น และในภาพคนต่างภาษานี้ก็มีการกล่าวถึงภาพชาวอินเดียกลุ่มต่าง ๆ อยู่ด้วย และได้แสดงภาพของชาวอินเดียที่เป็นพวกพราหมณ์ ดังคำบรรยายโคลงภาพดังนี้

ภาพพราหมณ์รามเทศร์

รามเทศร์นุติชาติเชื้อ	รามรัฐ
สมศิทาคมเพียร	เพียบรู้
ทวาทศพิริยัช	ชูเวท กิติ
อาจผูกอาจแก้ว	แก่งมนตรี ฯ
นุ่งเชิงพื้นเสวตไฉ	มวยผม
เจวียงสูตรสอดกฤณทล	ก่องแก้ว
เสื่อครุยใส่เสวียมสม	รับร่าง ชีพ้อ
เพื่อเสดาะเคราะห์ร้ายแผ้ว	ผ่อนคลาย

ภาพพราหมณ์ฮินดู

สฤชปฏิรูปฮินดูส่วนห้อง	พงศ์พราหมณ์
เทวพรมตระกูลสรรค์	เศกให้
ทรงเสวตพัสดรางาม	มวยชมวด น้อยนอ
เจิมมากโคมัยไฉ	เลิศพรม ฯ
ถือศีลกินบวชชั้น	สาธยาย เวทแธ
สบศิวาคมชม	คำเช่า
มางสไปเสพย์หมาย	เมื่อมาต สวรรค์เฮย
ไตรพิธีรดเร้ารู้	รอบเรียน ฯ ⁴⁹

ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า ภาพของพราหมณ์รามเทศร์นี้ก็คือ พราหมณ์ที่ขึ้นมาจากเมืองนครศรีธรรมราช แล้วมารับราชการเป็นพราหมณ์ราชสำนัก ที่กล่าวเรนนีก็เพราะ เมื่อสอบถามถึงต้นตระกูล

⁴⁸ “เรื่องแชกต่าง ๆ ในจิตรกรรมฝาผนัง”, เมืองโบราณ, 1, 17 (มกราคม-มีนาคม 2534), : 11-18.

⁴⁹ ประชุมจารึกวัดพระเชตุพนฯ, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ป., 2517), หน้า 706 - 707. พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณสมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณณสิริ)

พราหมณ์ภาคใต้ ก็ได้รับคำตอบว่ามาจากเมืองรามราช หรือเมืองรามนคร ซึ่งก็เป็นเมืองที่อยู่ใต้สุดของอินเดีย ดังคำอธิบายในตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราชที่ว่า “เมืองนครอยู่ทางทิศปัจฉิม พวกพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราชว่าต้นสกุลมาแต่เมืองรามนครที่เรียกว่ารามราชมหานคร ในนี้เป็นแต่โวหาร พวกพราหมณ์โหราจารย์เมืองพัทลุงว่าต้นสกุลสืบมาแต่เมือง สืบมาแต่เมืองนครพารานสัย เรียกว่า รามนคร⁵⁰ และนับถือพระอิศวรเป็นใหญ่ ส่วนพราหมณ์ฮินดูนั้น น่าจะเป็นพราหมณ์ที่เข้ามาทีหลัง ซึ่งจะมีลักษณะแตกต่างไปจากพราหมณ์เดิมที่มาจากภาคใต้

นอกจากในโคลงภาพวัดพระเชตุพนแล้ว ยังมีปรากฏอยู่ในวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ด้วยเช่น ในบทพระราชนิพนธ์เรื่องอิเหนาในการบรรยายจากเมืองทั้งสี่ของสุริยวงศ์ในอิเหนานั้นต่างก็มีว่า

ศาลเทพารักษ์หลักเมือง	นับถือลือเลื่องทั้งกรุงไกร
เสาชิงช้าอวาสวัดพราหมณ์	ทำตามประเพณีพิธีไสย

หรือในเรื่องระเด่นลันได ของพระมหามนตรี (ทรัพย์) ซึ่งเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องระเด่นลันไดนี้กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงวินิจฉัยไว้ว่าเป็นเรื่องแต่งทำนองจดหมายเหตุ. เพราะเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริงหากผู้แต่งประสงค์จะจดให้ชัดเจน จึงแก่งัดแต่งเป็นบทละครสำหรับอ่านกันเล่น⁵¹ เรื่องระเด่นลันไดเป็นเรื่องของชาวฮินดู จากประเทศอินเดียที่เข้ามาอยู่ใกล้โบสถ์พราหมณ์ในกรุงเทพฯ เข้ามาขอทานเลี้ยงชีพโดยการสืขอ ในครั้งหนึ่งมีชาวอินเดียอีกคนชื่อแขกประตูตั้งคอกเลี้ยงวัวอยู่บริเวณสนามหญ้าหน้าศาลสถิตยุติธรรมปัจจุบัน มีภรรยาเป็นหญิงมลายูชื่อประดะ ต่อมาแขกลันไดและแขกประตูเกิดวิวาทกันด้วยเรื่องการแย่งหญิงมลายูนั้นจึงเป็นที่รู้กันทั่วไป พระมหามนตรี (ทรัพย์) จึงนำไปแต่งเป็นบทกลอน ซึ่งจะยกบางตอนของเรื่องนี้มาเพื่อให้เห็นถึงการบรรยายภาพของบุคคลและสถานที่ดังนี้

มาจะกล่าวบทไป	ถึงระเด่นลันไดอนาถา
เสวยราชย์องค์เดียวเที่ยวรำภา	ตามตลาดเสาชิงช้าหน้าโบสถ์พราหมณ์
อยู่ปราสาทเสาคอดยอดด้วน	กำพวงแก้วแล้วล้วนด้วยเรียวหนาม
มีทหารนอนเฝ้าเฝ้าเฝ้ายาม	คอยปราบปรามประจามิตรที่คิดร้าย
	(ส่วนนี้เป็นการบรรยายที่อยู่ของลันได)
มาเอยมาถึง	เมืองหนึ่งสร้างใหม่ดูใหญ่กว้าง
ปราสาทเสาเล้าหมูอยู่กลาง	มีคอกโคอยู่ข้างกำแพงวัง
	(ส่วนนี้เป็นการบรรยายที่อยู่ของประตู)

⁵⁰ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

⁵¹ วรรณกรรมต่างเรื่อง(คำอธิบายละครเรื่องระเด่นลันได) (พระนคร: ม.ป.ป., 2505) ในอนุสรณ์งานฌาปนกิจศพนางเทียบ เพชรพลอย, 2505.

จากบทกลอนในวรรณกรรมที่ยกมานั้น จะเห็นได้ว่ามีการกล่าวถึงชาวอินเดียที่เข้ามาสู่ประเทศไทย โดยที่ในจำนวนนั้นมีกลุ่มพรานหมณ์เข้ามาด้วย มีชุมชนพรานหมณ์แถวทเวศถานโบสถ์พรานหมณ์มาสัมพันธ์กับบุคคลต่าง ๆ ในสังคม จนเกิดเรื่องราวขึ้น

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพรานหมณ์ชื่ออัจจุตะนันนำซึ่งเดินทางมาจากเมืองพาราณสีเข้าสู่กรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อปีพุทธศักราช 2373 ดังที่ปรากฏหลักฐานในจดหมายเหตุคำให้การพรานหมณ์อัจจุตะนันนำที่ตีพิมพ์ในหนังสือชริฎาณวิเศษ ฉบับที่ 21 เมื่อปีพุทธศักราช 2429 และหนังสือคำให้การพรานหมณ์อัจจุตะนันนำกับคำอธิบายของพรานหมณ์ ป. สุพรหมณย ศาสตรี เมื่อปีพุทธศักราช 2472 อันแสดงให้เห็นถึงกลุ่มพรานหมณ์ที่เข้ามาในช่วงหลัง

ต่อมาเมื่อถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงสนพระทัยในการดวิทยาเป็นพิเศษจึงทรงศึกษาอย่างจริงจัง ดังนั้นในสมัยนี้วรรณกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับศาสนาพรานหมณ์เฟื่องฟูยิ่งนัก

ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ความผันผวนทางการเมืองในขณะนั้น ก็ได้ส่งผลกระทบต่อพรานหมณ์ราชสำนักด้วยเช่นกัน คือมีการเปลี่ยนแปลงทางชนบประเพณีอย่างขนานใหญ่ ชนบประเพณีที่สำคัญบางอย่างได้ถูกเลิกล้มไป มีการยุบกระทรวงวังหรือยุทธอาธรเก่า การเลิกยศ บรรดาศักดิ์ต่างๆของพลเรือน และประการสำคัญก็คือ การให้ลดจำนวนพรานหมณ์ราชสำนักลง เหลือเพียง 5 ตำแหน่งเท่านั้น เพื่อว่าจำเป็นต้องประกอบพิธีสำคัญของรัฐพิธีต่อไป

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชขึ้นครองราชย์ ในปี พ.ศ.2489 ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ได้ทรงโปรดเกล้าฯแต่งตั้งพรานหมณ์ราชสำนักขึ้นมาอีก 9 ตำแหน่ง ทั้งนี้เพื่อฟื้นฟูโบราณราชประเพณีตามขนบธรรมเนียมราชประเพณีโบราณ อีกทั้งยังได้โปรดเกล้าฯให้ฟื้นฟูประเพณีเก่าบางอย่างขึ้นมาใหม่อีกด้วย อาทิ พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา การถวายสัตย์ปฏิญาณความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา เป็นต้น และที่สำคัญก็คือ ทรงอุปถัมภ์ราชานุกเคราะห์ในงานพระราชพิธีตรียัมพวาย-ตรีปวาย อันเป็นพิธีทางศาสนาของพรานหมณ์ราชสำนักเป็นประจำทุกปีจวบจนปัจจุบัน